

Een zondagskind heeft altijd geluk:

de lotgevallen van Günther Rose (1924-2015),
vervlochten met die van zijn heimat.

Gabi de Ridder-Rose

Een zondagskind heeft altijd geluk:

de lotgevallen van Günther Rose (1924-2015),
vervlochten met die van zijn heimat.

© 2024 Gabi de Ridder-Rose

Nedvision

Nedvision Publishing, Assen, Nederland

nedvision.com info@nedvision.com

ISBN 97

Basislay-out: Dick van der Zee

Gedrukt in Nederland.

Omslag: Dani van Doorn

Alle rechten voorbehouden. Geen enkel deel van dit boek mag worden gereproduceerd of verzonden in welke vorm dan ook of op welke manier dan ook, elektronisch of mechanisch, inclusief fotokopiëren, opnamen of via enig systeem voor het opslaan en ophalen van informatie, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Verzoeken om toestemming voor het maken van kopieën van enig deel van het werk moeten worden gemaild naar info@nedvision.com.

Gabi de Ridder-Rose

Een zondagskind heeft altijd geluk:

de lotgevallen van Günther Rose (1924-2015),
vervlochten met die van zijn heimat.

Voor Alex, Esther, Ezra, Febe,
Nathan, Simon en Sophie.
Dit is jullie erfgoed.

*De Here is goed voor ons.
Zijn goedheid reikt tot in de eeuwigheid.
Hij blijft trouw aan alle generaties.*

Psalm 100: 5
(vertaling van Het Boek)

Inhoud:

Voorwoord	6
Verantwoording	11
1 <i>Voor 1933: voorgeschiedenis van Günthers familie en zijn kindertijd in het vooroorlogse Duitsland</i>	12
2 <i>De periode 1933-1942: de Nazi's komen definitief aan de macht</i>	69
3 <i>De periode 1942-1945: oorlogsverslag</i>	86
4 <i>Na de oorlog: vanuit de DDR naar het Westen</i>	176
5 <i>De latere jaren: pendelaar tussen twee werelden</i>	215
Bijlage 1: uitleg afkortingen en begrippen	230
Bijlage 2: begrippen Wehrmacht Infanterie	231
Bronvermelding	232
Foto's	234

Voorwoord

‘Trouwens, ik heb de memoires van pa gevonden.’ De mededeling van mijn broer, terloops genoemd in een overleg over het leeghalen van het ouderlijk huis, ging bijna aan mij voorbij. ‘Stel je er niet te veel van voor, want pa zijn ziekte was al te ver gevorderd.’

De euforie van de zekerheid dat de familieverhalen toch opgedoken waren, maakte meteen plaats voor teleurstelling. Natuurlijk. Toen pa rond het jaar 2006 de diagnose Alzheimer kreeg, waren al jaren verstreken waarin de ziekte zich meer en meer openbaarde. Jaren waarin zijn ijzersterke geheugen al zo ver achteruit gegaan was, dat het schrijven van zijn memoires een utopie was gebleken.

Er was sprake van urgentie bij de taak die hij zich had gesteld, om de verhalen over de familie voor het nageslacht te behouden. Voor zijn gevoel had hij nog maar zo weinig tijd, na het vonnis van de geriater. Wetende dat elke dag een stukje van zijn rijke herinnering zou verdwijnen, begon hij onder tijdsdruk met schrijven.

Bij de koffie vertelde hij over de geschiedenis van zijn geliefde Thüringen, die hij had opgediept uit zijn oude boekenverzameling. Dan vreesde ik, dat hij die kant op zou gaan met zijn verslag. Liever had ik het dat hij schreef over persoonlijke herinneringen, over onze familie. Die zou immers door zijn geheugenverlies met hem verloren gaan. Toch zei ik dat soort dingen niet. Ik spoorde hem niet echt aan, waarbij ik wel dacht: schrijf maar pa. Schrijf zolang je de woorden vindt, ik wil het later allemaal lezen. Het is jammer dat ik nooit meer echt met hem gesproken heb over deze dingen. Dat ik nooit heb gezegd, hoe blij ik was dat hij ging schrijven. Want ik had grote verwachtingen, om eindelijk de verhalen uit mijn jeugd gerangschikt te zien in een chronologische tijdlijn. Zodat ik de losse flarden die ik mij nog kon herinneren, kon inpassen in het grote verhaal van het leven van mijn vader.

‘Ik heb geprobeerd om er wijs uit te worden, maar kijk zelf hoe pa schreef.’ Mijn broer hield een vel papier onder mijn neus, waarop een klein regelmatig handschrift was te zien. Althans, zo begon het. Maar na een paar regels boog de zin af naar rechtsonder op de pagina, waar het veranderd was in het bekende Alzheimerhandschrift: onleesbaar gekriebel. Ook liet hij mij een pagina zien, waarop een reeks ongeordende toetsaanslagen te zien was. Zo zou een kind typen, dat voor het eerst een typemachine onderzoekt. Dit alles stemde me niet echt hoopvol.

Onze vader Günther bleek zijn memoires geschreven te hebben op losse vellen papier in vele kleuren. In die kleuren zat totaal geen logica

en ze vertelden niets over de inhoud. Ooit had hij grote pakketten van dit papier gekregen uit restanten van een drukkerij. En zo spaarzaam als mijn vader was, had hij dit bewaard en voor dit doel gebruikt. Alles wat was opgeschreven, had hij dan nog eens uitgetypt en deze bonte verzameling had hij bewaard. Mijn broer vond al deze honderden losse vellen ongesorteerd en de poging om er orde in te brengen had hij snel opgegeven. Dus had hij de vellen in insteekhoezen gedaan en daarmee vier ordners gevuld.

‘Kijk of jij er iets mee kunt’, zei mijn broer en gaf ze aan mij mee. Na er een vluchtige blik op te hebben geworpen, borg ik alles thuis op. Werk, zorg om onze moeder die verhuisd was naar een aanleunwoning en het opruimen van een extreem vol ouderlijk huis slokte al mijn aandacht op. In 2021 overleed onze moeder en een jaar later was mijn leven in een rustiger vaarwater terechtgekomen.

Na het lezen van een boek van Jan Brokken, over het leven van zijn moeder, begon ik na te denken over mijn eigen geschiedenis. Als deze man een heel verhaal kon opbouwen over zijn moeders leven aan de hand van een handvol brieven, dan moest ik toch ook iets kunnen met vier volle mappen en een schriftje in een onleesbaar Duits handschrift.

Bij het opruimen van mijn vaders kantoor, waren we een documentenkistje tegengekomen. Daarin lagen oude papieren zoals geboorteakten en trouw- en overlijdensakten van familieleden. Ook ontdekte ik een broos roodbruin schriftje, waarvan ik meteen doorhad dat het oud was. Ik sloeg het open en zag een regelmatig net handschrift, geschreven met vulpen. Op de titelpagina stond in hedendaags Duits: ‘*Habe dein Schicksal lieb, denn es ist der Weg Gottes mit deinem Leben.*’ (Omarm je lot, want het is de weg van God voor jouw leven.) Het bleek een citaat van Fjodor Dostojevski te zijn. Verder geen titel waar je iets over de inhoud zou kunnen aflezen of een naam van degene die het had geschreven. Hoewel ik het oude Duitse kurrentschrift Sutterlin meteen herkende, kon ik het niet lezen. In de eerste alinea viel mij een datum op: 15 juli 1942. Zou dit een dagboek zijn? Een verslag van zijn oorlogsjaren? Hij had er nooit over verteld. Toch twijfelde ik, want het had geen indeling van een dagboek. Er werd zelden een datum genoemd en het hele boekje was van voor tot achter volgeschreven. De vergeelde bladzijdes bevatten geen alinea’s, kopjes of hoofdstukken. Het enige wat ik kon ontcijferen was een kaartje van Zuidwest Nederland, waaronder in het Latijnse schrift de tekst, ‘*Fahrt von Rotterdam bis Ostende*’ stond. Verderop in het schriftje stond nog een kaartje. Ook daar was leesbaar een situatie getekend, met onder andere de bergippen in ons schrift: ‘*Angriff Amerikaner am 21.12*’ en

‘*Bahnlinie Bastogne, Bahnlinie Bizory*’. Het kon niet anders, dit gedeelte ging over het Ardennenoffensief, waar mijn vader aan had deelgenomen. Zou het werkelijk? Had pa een oorlogsverslag bijgehouden, zonder ons dat ooit te vertellen? Op dat moment kon ik niet stilstaan bij deze uitzonderlijke vondst, want mijn broer maande mij met, ‘voordat je jezelf verliest in het verleden, kun je misschien verder gaan met het hier en nu?’

Hij had gelijk. Want we hadden met onze familie afgesproken, om stappen te maken in het leeghalen van het huis. De vondst ging bij de spullen die we mee naar huis namen en ik ging op in de flow van die dag.

Op een dag besloot ik dat het tijd was, om de mappen tevoorschijn te halen en er iets mee te gaan doen. Ik had toch niet voor niets drie romans geschreven? Zou het dan niet mijn taak moeten zijn om mijn vaders levensverhaal, dat hij wilde nalaten, toegankelijk te maken voor het nageslacht? Ook al had hij deze taak misschien gebrekkig kunnen uitvoeren. Hij werd gaandeweg ingehaald door een ziekte die zijn verleden stukje bij beetje van hem afpakte. Ook ik werd gegrepen door zijn urgentie. De plotselinge dood van mijn broer Andreas in 2019 had mij geleerd dat ‘morgen’ geen vanzelfsprekendheid is.

Het logisch ordenen van de papieren bleek niet zo eenvoudig als gedacht. Zelden stond er een onderwerp bovenaan de bladzijde en mijn vader had nogal de neiging om van de hak op de tak te springen. Hoe moest ik daar orde in gaan brengen? Ik besloot verschillende stapels te maken, met een grove scheiding van onderwerpen: geboorte, kinderjaren, school, opleiding en oorlog. De stapels groeiden en deze gingen per onderwerp in een mapje. Vervolgens begon ik bij het begin. De geboorte. Als er een ander onderwerp werd aangesneden op dezelfde bladzijde, belandde die daarna op het stapeltje met dat onderwerp. En gaandeweg las en schreef ik mij de door de kinderjaren van mijn vader heen, waarbij ook de geschiedenis van de familie tussen neus en lippen door werd verteld. En wat bleek, het was toch best compleet. Er waren onderwerpen, die naar mijn mening wat meer hadden kunnen worden uitgewerkt. En er waren verhalen, die meerdere keren waren vastgelegd, maar net met een detail meer of minder. Geschreven én getypt. Ik begon meteen met vertalen en uittypen, waardoor ik eenvoudig dingen kon aanvullen en aanpassen.

Toen kwam ik bij de oorlog uit. Onze vader vertelde in de tijd dat wij opgroeiden weinig over de oorlog. ‘Ach kind, dat wil je niet weten’, zei hij tegen mijn oudste broer, die wel eens vroeg naar deze tijd en wat het voor hem had betekend. Sporadisch liet hij zich erover uit en hij

vertelde dan vooral de anekdotes, die ver af leken te liggen van de realiteit aan het front. Het enige wat ik wist van de oorlog, was dat hij zijn diensttijd bij de marine had gezeten en dat de mijnenveger waarop hij voer was gezonken. Ook had hij in de Ardennen gevochten. Daarmee hield het voor mij ook wel een beetje op.

Het was lastig om deze papieren over de oorlog in chronologische volgorde te leggen, omdat er niet altijd een jaartal bijstond en ik geen idee had, hoe mijn vader zijn diensttijd had doorgebracht. Dus besloot ik de papieren te laten liggen en me op te maken voor zijn verslag over de oorlog in het schriftje. Omdat dit nogal kwetsbaar was, kopieerde ik het van A5 naar A4, waardoor er meer ruimte ontstond om de vertaling tussen de regels op te schrijven. Ik vulde een ordner met een pagina of honderd.

Het Sutterlin is een schrift dat in Pruisen in 1915 werd ingevoerd als een standaardisering van de verschillende kurrentschriften die toen in omloop waren. Hitler verbood het schrift in 1941, maar mijn vader had dit dus nog op school geleerd. Alleen de ß en de umlaut zijn van het Sutterlin overgebleven in de huidige Duitse taal.

Ik kon het niet goed lezen en op advies van een collega-schrijver ging ik op zoek naar een alfabet op internet. Dat bleek ook niet de oplossing te zijn. Want de schrijffletters van mijn vader waren heel anders dan de getypte letters die ik daar vond. Omdat sommige woorden wel te ontcijferen waren, besloot ik om een alfabet te maken van mijn vaders handschrift. En gaandeweg de bladzijdes kon ik dit alfabet steeds meer en meer compleet maken, net zoals men een codepuzzel ontrafelt. Ik ontdekte tegenstrijdigheden in zijn vrij consistente schrijfwijze en pas later ontdekte ik dat de manier van schrijven van de s in het Sutterlin afhankelijk is van de plaats in het woord. Als ik dat toch eerder had geweten. Toch lukte het me om vijftiennegentig procent van een bladzijde snel te vertalen. Wat een verhaal! Mijn vader kon niet alleen helder zijn eigen oorlogsverhaal verwoorden, hij kon ook heel goed schrijven! Met ironie en een kritische blik. Maar bedekt, want in de tijd dat het was geschreven, zat de angst om je mening te geven er nog goed in. Nu kon ik het gedeelte over de oorlog dat hij in 2006 had geschreven ook beter plaatsen. Omdat er zoveel jaren waren verstreken kon mijn vader met een andere zienswijze naar de oorlog en de gebeurtenissen terugkijken en dat was weer een aanvulling op zijn eerdere verslag. Het oorlogsverslag was ongekend spannend. Ik herinner mij dat ik het bombardement op de haven van Le Havre vertaalde op oudejaarsdag. Met het vuurwerk

buiten was het net alsof ik in een film zat. Hoewel ik natuurlijk wist dat mijn vader elke levensbedreigende situatie had overleefd, zat ik op het puntje van mijn stoel van angst om zijn leven.

Mijn vader heeft ons in zijn memoires veel nagelaten. Een inkijk in zijn leven en dat van zijn voorouders. Ook over zijn karakter, zijn vastberadenheid en overlevingsdrang. Mijn vader kon niet zo goed zijn gevoelens uiten in de omgang met mensen, maar in zijn memoires geeft hij op zijn manier soms een inkijk in zijn hart en menig keer was ik ontroerd door wat hij vertelde. Dit verhaal gaat over een familie die twee dictaturen meemaakte, zich daarbij vasthoudend aan haar overtuigingen. Zijn levensverhaal illustreert hoe een dictatuur macht kan uitoefenen op ieders persoonlijke leven van alledag, op een hele natie, met verstrekkende gevolgen voor alle betrokken naties. Er valt ook voor ons veel te leren uit de lessen die mijn vader heeft geleerd en hoe hij staande bleef in een brute wereld, zich een weg banend met zijn innerlijke overtuiging tussen goed en kwaad. Ik neem je mee naar een andere tijd, andere mensen, en wie weet leer ook jij iets van dit boeiende levensverhaal.